

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА**

БУТЕНКО Вадим Олексійович

УДК 340.0; 340.134

**ФЕНОМЕНОЛОГІЧНІ, МЕТОДОЛОГІЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ
ОСНОВИ ПРАВОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЮРИДИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ**

12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ - 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Київському університеті права Національної академії наук України.

Науковий керівник - кандидат юридичних наук, доцент
ДІДИЧ Тарас Олегович,
Київський університет права НАН України,
в.о. завідувача кафедри теорії та історії держави
і права.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
ГУРЕНКО-ВАЙЦМАН Марина Миколаївна,
Кримський юридичний інститут
Одеського державного університету внутрішніх справ,
завідувач кафедри теорії та історії держави і права;

кандидат юридичних наук, професор
БОБРОВНИК Світлана Василівна,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, професор кафедри теорії та історії
держави і права.

Захист відбудеться “11” березня 2011 року о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.053.18 в Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розісланий “10” лютого 2011 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л.С. Дубчак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Становлення державно-правового та політичного життя в Україні на сьогодні пов'язується із потребою в оновленні системи нормативно-правових актів, що націлені на регулювання та впорядкування суспільних відносин. Розвиток та оновлення системи законодавства пов'язується із процедурою правотворчої діяльності, змістом якої є система послідовних стадій роботи уповноважених суб'єктів над розробкою проекту юридичного документу, його обговорення, прийняття та введення в дію. Центральне місце серед засобів гарантування якості юридичних документів та їх відповідності об'єктивним потребам розвитку суспільства та держави займає інститут правової експертизи юридичних документів, метою якого є отримання інформаційного експертного висновку, який характеризується рисами повноти, об'єктивності та незалежності.

Наукове дослідження проблем правової експертизи має принципове значення, оскільки виступає одним із основних гарантів якості та досконалості нормопроектної та правотворчої діяльності в державі, що надає оцінку якості юридичному документу та його відповідності потребам впорядкування суспільних відносин, доцільності введення в дію та функціонування.

Останні наукові дослідження, які присвячені проблемам правової експертизи, проводились ще у 60-70-х роках ХХ століття та були розглянуті в працях І. Брауде, Д. Ковачева, А. Мицкевича, А. Нашиц, А. Піголкіна, С. Поленіної, Ю. Тихомирова. Проголошення незалежності в Україні зумовило необхідність оновлення законодавчої бази держави, що значно підвищило інтерес до наукового дослідження проблематики правової експертизи та розробки рекомендаційних матеріалів щодо процедури проведення правового експертування юридичних документів. Кінець ХХ століття пов'язаний із науковими розробками проблем правової експертизи юридичних документів у працях С. Алексєєва, Г. Василевича, Р. Бержерона, М. Воронова, О. Гаврилова, В. Горбатенко, А. Зайця, Д. Керімова, С. Лисенкова, В. Нагребельного, Р. Надєєва, В. Рагозіна, М. Ралдугіна, В. Степаняна, Ю. Шемшученка та інших. На сьогодні у вітчизняній юридичній науці склалася така ситуація, коли відсутні цілісні дисертаційні та монографічні дослідження, що були б присвячені вивченню інституту правової експертизи як самостійної категорії, в контексті її феноменологічних, методологічних та практичних основ.

В Україні на сьогодні спостерігається підвищення наукового інтересу до питань правової експертизи, що підтверджується науковими роботами Ю. Баранюка, Ю. Бірченко, І. Биля, М. Васильєва, О. Дашковської, Ж. Дзейко, В. Дмитрук, О. Зайчука, В. Захарової, А. Красницької, О. Копиленка, О. Мурашина, З. Погорєлової, О. Скакун, Ю. Шемшученка та інших, проте правова експертиза розглядається зазначеними вченими переважно в контексті дослідження правотворчості, юридичної техніки, правозастосовної діяльності тощо. На сьогодні в юридичній науці загострюється потреба у самостійній науковій роботі, яка була б присвячена проблематиці правової експертизи та охоплювала б в собі питання природи, сутності, змісту, суб'єктів і стадій правової експертизи, а також ті питання, що сприяли б вдосконаленню практики проведення правової експертизи юридичних документів.

Враховуючи зазначене вище, вважаємо за доцільне дослідити інститут правової експертизи як самостійну складну юридичну категорію, в контексті її: феноменологічних основ, в межах чого з'ясувати історію становлення поглядів на феномен правової експертизи, охарактеризувати поняття, природу та сутність

правової експертизи, її принципи та функціональне призначення; методологічних основ, що надасть змогу встановити специфіку юридичного документу як об'єкта правової експертизи, охарактеризувати особливості суб'єктів експертної діяльності та стадій проведення правової експертизи; практичних основ, шляхом визначення особливостей правового статусу результатів правової експертизи юридичних документів та встановлення системи факторів і умов підвищення ролі правової експертизи юридичних документів.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика цього наукового дослідження відповідає вимогам статті 7 Закону України від 11 липня 2001 року „Про пріоритетні напрямки розвитку науки і техніки” та основним засадам проведення правової реформи в Україні. Дисертаційне дослідження проведено відповідно до планових науково-дослідних тем Київського університету права НАН України (назва робіт „Правове регулювання в умовах трансформації суспільних відносин в Україні” – номер державної реєстрації 01050001907 та „Актуальні проблеми правотворення в сучасній Україні” – номер державної реєстрації 0108U010270).

Мета і завдання дослідження. Проведення дисертаційного дослідження відповідало поставленій меті щодо дослідження феноменологічних, методологічних та практичних основ правової експертизи юридичних документів. У відповідності до мети дослідження автором було виокремлено наступні *завдання*:

- дослідити історію становлення поглядів на феномен правової експертизи;
- встановити поняття, природу та сутність правової експертизи юридичних документів;
- з'ясувати особливості принципів та функціонального призначення правової експертизи юридичних документів;
- розкрити поняття, зміст та сутність об'єкта правової експертизи юридичних документів;
- встановити та охарактеризувати поняття, склад та правовий статус суб'єктів правової експертизи юридичних документів;
- розкрити особливості стадійних засад правової експертизи юридичних документів;
- дослідити сутність та правовий статус висновку правової експертизи юридичних документів;
- узагальнити тенденції розвитку правової експертизи юридичних документів та встановити шляхи її удосконалення.

Об'єктом дослідження є права експертиза як особливий вид юридичної практичної діяльності.

Предметом дослідження є феноменологічні, методологічні та практичні основи правової експертизи юридичних документів як засобу вдосконалення якості правотворчості й проектів юридичних документів.

Методи дослідження. Систему методів дослідження правової експертизи склали філософсько-світоглядні, загальнонаукові та спеціально-наукові методи, що забезпечили об'єктивний аналіз досліджуваного предмету. Враховуючи тематику дисертаційного дослідження, особливості його об'єкта і предмета, поставленої мети та завдань дослідження, застосовувались наступні методи: *історико-правовий*, використання якого надало змогу встановити особливості становлення практики правової експертизи юридичних документів, а також провести періодизацію історії становлення наукових досліджень правової експертизи юридичних документів;

формально-логічний, що надав можливість дослідити феноменологічні основи правової експертизи, а саме визначити поняття, ознаки, принципи та функції правової експертизи юридичних документів як самостійної правової категорії; *метод категоріального аналізу*, що став засобом виокремлення та обґрунтування таких понять як: правова експертиза юридичних документів, принципи правової експертизи юридичних документів, функції правової експертизи, об'єкт правової експертизи, суб'єкт правової експертизи, стадії правової експертизи, висновок правової експертизи; *структурно-функціональний*, за допомогою якого було визначено особливості місця правової експертизи в межах правотворчого процесу, стадійні засади правової експертизи, встановлено та охарактеризовано елементи об'єкта правової експертизи та правового статусу суб'єктів правової експертизи; *метод моделювання*, що був використаний для встановлення та характеристики перспектив розвитку правової експертизи юридичних документів, розкриття шляхів вдосконалення практики правової експертизи, вироблення оптимальної моделі стадій правової експертизи юридичних документів; *порівняльно-правовий*, що надав змогу співвіднести правову експертизу юридичних документів із загальним процесом правотворчості, відмежувати правову експертизу юридичних документів від процедури погодження та доопрацювання юридичного документу; *статистичний*, котрий застосовано для аналізу тенденцій розвитку практики здійснення правових експертиз юридичних документів в Україні за останні роки; *прогностичний*, що сприяв встановленню перспектив розвитку правової експертизи юридичних документів в умовах інтенсифікації правотворчості.

Для досягнення поставленої мети в роботі також використовувались методи *індукції та аналогії, синтезу, порівняння та аналізу*.

Теоретичною основою дисертаційної роботи стали праці філософів античності, середньовіччя, доби просвітництва та нового часу, роботи вітчизняних та зарубіжних вчених, енциклопедична та навчальна література.

Наукова новизна одержаних результатів. У роботі автором вперше у вітчизняній науці на дисертаційному рівні комплексно досліджено правову експертизу юридичних документів в контексті її феноменологічних, методологічних та практичних основ. Основними результатами дисертаційного дослідження, що наділені елементами наукової новизни, є наступні положення та рекомендації, які характеризують внесок дисертанта у розробку наукової проблеми:

вперше:

– встановлено, що сутністю правової експертизи є прояв активної поведінки уповноважених суб'єктів (експертів) щодо оцінювання якісного рівня юридичних документів, досконалості правотворчості та актуальності у прийнятті юридичного документа за різноманітними параметрами (відповідність Конституції та законодавству, повнота викладення, відсутність колізійних норм тощо);

– на основі аналізу різних підходів до розуміння сутності та змісту правової експертизи юридичних документів, обґрунтоване авторське визначення поняття правової експертизи юридичних документів, що являє собою самостійний етап правотворчого процесу, змістом якого є оцінювання уповноваженими суб'єктами проекту юридичного документа щодо ймовірності ефективного впливу його правових норм на суспільні відносини та досягнення відповідного соціального правового ефекту у випадку його прийняття;

– встановлено, що принципи правової експертизи мають багатоаспектний різновекторний характер розуміння та пов'язуються із їх визначенням як системи

правил, ідей, вихідних положень, що: визначають характер діяльності суб'єктів правової експертизи; закріплюють вимоги до процесу проведення експертного дослідження проектів юридичних документів; визначають зміст повноважень суб'єктів правової експертизи; забезпечують об'єктивність експертного дослідження шляхом адекватної протидії впливові факторів правотворчості на суб'єктів правової експертизи; гарантують результативність експертної діяльності відповідно до потреб правотворчої діяльності;

– узагальнено визначення поняття об'єкт правової експертизи, що являє собою теоретико-правові та практичні аспекти якості юридичних документів, що виявляються та аналізуються уповноваженими суб'єктами з метою вироблення об'єктивного висновку щодо наявності або відсутності недоліків юридичного документа та можливих шляхів їх усунення;

– з'ясовано сутність та значення експертного висновку, котрий полягає в тому, що він: по-перше, відображає процес і результат проведення експертного дослідження проекту юридичного документа; по-друге, містить узагальнені думки експертів щодо якості проекту юридичного документа, недоліків, які у ньому виявлені, та засобів їх усунення перед тим, як внести на розгляд до правотворчого органу; по-третє, має внутрішню будову, що складається з описової, результивної та рекомендаційної частин; по-четверте, надає змогу як перевірити якість проекту юридичного документа, так і рекомендувати шляхи усунення виявлених у ньому недоліків; по-п'яте, відображає рівень роботи суб'єктів нормопроекткування; по-шосте, приймається у певному юридично закріпленому порядку; по-сьоме, має певний статус, що передбачений чинним законодавством; по-восьме, здійснюється у правовій сфері та відображає певний рівень правової підготовки проекту юридичного документа; по-дев'яте, приймається уповноваженими суб'єктами відповідно до їх компетенції, що встановлена чинним законодавством;

удосконалено:

– структурування об'єкта правової експертизи, що охоплює в собі наступні елементи: проект юридичного документа; пакет нормопроектної документації; коло питань, що ставляться перед експертом, на які необхідно надати обґрунтовану експертну відповідь; системи інформаційних даних про сферу суспільних відносин, рівень дисбалансу їх розвитку, зміст та форму проекту юридичного документа; встановлення рівня відповідності проекту юридичного документа критеріям якості;

– періодизацію процесу проведення правової експертизи юридичних документів та виокремлено й охарактеризовано систему послідовних стадій правової експертизи: *початкова*, змістом якої є ініціювання проведення правової експертизи зі сторони зацікавлених суб'єктів, в тому числі і суб'єктів правотворчості, підготовка всього необхідного пакету документів для проведення правової експертизи, передача офіційного звернення та матеріалів експертизи уповноваженим експертам для проведення експертного дослідження об'єкта експертизи; *основна*, змістом якої є формування робочої експертної групи, виокремлення питань, які висувуються до суб'єктів експертизи, розподіл обов'язків між членами робочої групи, проведення комплексного оцінювання об'єкта правової експертизи, формування робочого варіанту експертного висновку; *заклучна* стадія, змістом якої є визначення загальної думки експертів щодо кожного питання, яке ставилось перед експертами, визначення наявності або відсутності особливих думок експертів, підготовка остаточної редакції експертного висновку, підписання висновку експертами та передання його ініціатору проведення правової експертизи;

отримали подальший розвиток:

– характеристика правової експертизи юридичних документів як самостійної юридичної категорії, що надало змогу виокремити *основні ознаки* (є специфічною формою діяльності, що полягає в аналітичній роботі по оцінюванні якісних характеристик об'єкта; здійснюється уповноваженими суб'єктами; має власний специфічний об'єкт експертування; має науково обґрунтований характер; здійснюється у формі дослідження, перевірки, аналізу та оцінки наданого на експертизу об'єкта; є результативною діяльністю; має системний характер; має методологічний характер; має процесуальний характер; має правовий характер) та *додаткові ознаки* (є різновидом експертної діяльності; здійснюється за допомогою розумових здібностей людини; має соціальний характер; має прикладний характер);

– зміст та сутність ознак суб'єкта правової експертизи, серед яких виокремлено наступні: являє собою або фізичну особу, або юридичну особу у вигляді експертної установи; відповідає встановленим законом вимогам; наділений певним статусом, тобто має чітко визначені права та обов'язки; здійснює аналіз правового акта та проводить його оцінювання з точки зору якісних критеріїв; є незалежною особою та може бути притягнений до юридичної відповідальності за надання завідомо неправдивого експертного висновку; здійснює експертизу у чітко визначених процесуальних формах та в порядку законодавчо закріпленої процедури; має низку соціально-економічних гарантій, що націлені на забезпечення його експертної діяльності; може мати як постійний характер діяльності, так і залучатися до експертної роботи тимчасово за необхідністю;

– напрямки модернізації правової експертизи, до яких відносяться: поглиблення наукових юридичних досліджень інституту правової експертизи юридичних документів; удосконалення правового регулювання порядку здійснення правової експертизи; уніфікація об'єкта правової експертизи, форми експертного висновку та процесу проведення експертного дослідження; підвищення рівня кадрового забезпечення експертування юридичних документів; запровадження засобів контролю за порядком здійснення та повнотою експертного дослідження; диференціація правової експертизи юридичних документів на окремі різновиди.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані та обґрунтовані висновки і положення дисертації являють собою певний науковий доробок і можуть бути використані для проведення подальших наукових досліджень питань правотворчості, юридичної техніки, правової експертизи тощо шляхом підготовки дисертаційних та монографічних робіт, а також навчальних та методичних посібників. Наукове дослідження вказаної проблематики може сприяти подальшій універсалізації та концептуалізації розуміння правової експертизи та визначення її теоретичної та практичної значимості.

Положення та висновки дисертації можуть бути використані в процесі вдосконалення якості юридичних документів як законодавчого, так і підзаконного рівнів, а також вдосконалення всього правотворчого процесу в цілому.

Результати дисертаційного дослідження можуть бути закладені в основу відповідного навчального спецкурсу для студентів вищих навчальних закладів юридичного профілю.

Апробація результатів дисертації. Дисертація виконана і обговорена на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Київського університету права НАН України (протокол № 10 від „10” квітня 2010 року). Основні положення дисертації доповідались і обговорювались на наступних науково-теоретичних і науково-практичних конференціях: I Міжнародному науково-практичному форумі на тему: „Принцип верховенства права та права людини” (м. Київ, 24-26 жовтня 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції на тему: „Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку” (м. Косів, Івано-Франківська область, 27-31 січня 2009 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції на тему: „Актуальні питання реформування правової системи України” (м. Луцьк, 29-30 травня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції на тему: „Сучасні проблеми правової системи України” (м. Алушта, АРК, 29 жовтня – 01 листопада 2009 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції студентів та аспірантів на тему: „Європейська юридична освіта і наука” (м. Ужгород, 17-19 грудня 2009 року); XI Міжнародній науково-практичній конференції на тему: „Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку” (с. Верхній Студений, Міжгірський район, Закарпатська область, 28 січня – 01 лютого 2010 р.) тощо.

Публікації. Основні теоретичні положення дисертаційного дослідження викладено в 11 публікаціях автора, серед яких 4 статті у фахових виданнях, 1 розділ у колективному монографічному виданні та 6 тез доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації обумовлена метою та завданнями роботи та авторським підходом до вивчення предмету дослідження. Структурно дисертаційна робота складається із: вступу, трьох розділів, які мають вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки. Список використаних джерел на 16 сторінках і містить 183 найменування.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** дисертаційного дослідження обґрунтовується актуальність теми дисертації, визначається зв'язок роботи з науковими програмами, мета і завдання дослідження, його об'єкт і предмет, виокремлюється методологічна основа дослідження, положення наукової новизни, розкривається теоретичне та практичне значення досягнутих результатів, наводяться дані щодо їх апробації та опублікування, а також зазначається структура дисертації.

Розділ 1 „Феноменологічні засади правової експертизи юридичних документів” структурно має три підрозділи та висновки до розділу і присвячений питанням історії становлення та розвитку правової експертизи як об'єкта світоглядного аналізу та наукового дослідження; проблематиці категоріальності правової експертизи та питанням принципів і функціонального призначення правової експертизи юридичних документів.

У *підрозділі 1.1. „Історія становлення поглядів на феномен правової експертизи”* проведений аналіз розвитку поглядів філософів, вчених, юристів-практиків на питання правового експертування юридичних документів.

Автором було встановлено, що правова експертиза має тривалу історію свого практичного становлення, природою якої є потреба суспільства та держави у забезпеченні якості як самого процесу правотворчості, так і самих юридичних документів. Принциповий характер правової експертизи обумовлений: необхідністю забезпечення якості нормативно-правових актів; об'єктивним ризиком допущення

помилки в процесі підготовки проектів юридичних документів; потребою у протидії хаотичному розвитку системи юридичних документів, що підвищує ризик прогалин правового впливу на суспільні відносини.

З'ясовано, що саме з моменту проголошення незалежності України, що потребувало формування національної законодавчої бази, практика здійснення правової експертизи проектів юридичних документів отримує загальне поширення, змістом якого є: її впровадження в практику розробки як загальнодержавних юридичних документів, так і відомчих, місцевих та локальних; проведення правової експертизи юридичних документів на будь-якій стадії підготовки проекту юридичного документу, його внесення до правотворчого органу, обговорення та прийняття; поширення практики проведення правової експертизи діючих юридичних документів щодо їх відповідності іншим документам, місця в системі законодавства, узгодженості між його внутрішніми положеннями, відповідності стану та потребам розвитку суспільних відносин; підвищення рівня правового забезпечення інституту правової експертизи юридичних документів, що надало змогу за допомогою правових норм закріпити правовий статус експертизи, порядок її проведення, правовий статус суб'єктів експертної діяльності, підготовлених експертних висновків тощо; введення системи правових експертиз юридичних документів, що виявляється у запровадженні в практику їх проведення різноманітних різновидів правових експертиз (основних, додаткових, індивідуальних, колективних, контрольних, додаткових тощо); створення спеціальних установ, предметом діяльності котрих є здійснення правових експертиз юридичних документів, що надає змогу проводити як основні, так і додаткові й контрольні експертизи, декілька експертиз тощо; забезпечення фахової підготовки осіб як на рівні відповідної підготовки у вищих навчальних закладах, так і в межах підвищення кваліфікації юристів, що здійснюють правову експертизу юридичних документів.

У підрозділі 1.2. „Поняття, природа та сутність правової експертизи” узагальнено погляди вчених-юристів на питання поняття, сутності та значення правової експертизи юридичних документів, обґрунтоване власне розуміння поняття „правова експертиза юридичних документів”, виокремлені характерні риси та з'ясована сутність правової експертизи юридичних документів.

Визначено, що сутністю правової експертизи є прояв активної поведінки уповноважених суб'єктів (експертів) щодо оцінювання якісного рівня юридичних документів, досконалості правотворчості та актуальності у прийнятті юридичного документу за різноманітними параметрами (відповідність Конституції та законодавству, повнота викладення, відсутність колізійних норм тощо).

Охарактеризовано, що правова експертиза юридичних документів являє собою самостійний етап правотворчого процесу, змістом якого є оцінювання уповноваженими суб'єктами проекту юридичного документу щодо ймовірності ефективного впливу його правових норм на суспільні відносини та досягнення відповідного соціального правового ефекту у випадку його прийняття.

Автором виокремлено основні і додаткові ознаки правової експертизи юридичних документів, зокрема, серед основних ознак правової експертизи юридичних документів виокремлено наступні: є специфічною формою діяльності, що полягає в аналітичній роботі по оцінюванні якісних характеристик об'єкту щодо їх відповідності чітко визначеним критеріям; здійснюється уповноваженими суб'єктами, котрі мають необхідні знання та досвід, а також наділені відповідним

правовим статусом; має власний специфічний об'єкт експертування, що являє собою проект юридичного документу, націлений на здійснення правового впливу на суспільні відносини; має науково обґрунтований характер, оскільки, з однієї сторони, є самостійним засобом забезпечення науковості правотворчого процесу, а з іншої сторони, базується на наукових принципах, правилах та методиках з метою досягнення максимального рівня об'єктивності результатів експертизи; здійснюється у формі дослідження, перевірки, аналізу та оцінки наданого на експертизу об'єкта, з метою надання зауважень на проект юридичного документу та рекомендацій щодо його вдосконалення; є результативною діяльністю, оскільки результатом є науково обґрунтований експертний висновок, що має відповідний правовий статус та націлений на вдосконалення якості юридичного документу; має системний характер, оскільки має власну видову різноманітність (основна, контрольна, повторна, допоміжна тощо експертизи); має методологічний характер, змістом якого є заснованість експертизи на системі правил, форм та методик здійснення, що мають науково обґрунтований характер та націленість на вдосконалення практики її здійснення; має процесуальний характер, оскільки здійснюється в певній послідовності відповідно до стадій правової експертизи; має правовий характер, оскільки базується на системі правових норм, що визначають статус суб'єктів правової експертизи, процесуальний характер її здійснення, принципи правової експертизи, статус експертного висновку тощо. Серед додаткових ознак правової експертизи можливо виокремити наступні: є різновидом експертної діяльності, змістом якої є проведення дослідження, перевірки, аналізу та оцінювання рівня досконалості відповідних об'єктів експертизи, а також підготовка обґрунтованих висновків з метою прийняття найбільш зваженого та об'єктивно зумовленого рішення; здійснюється за допомогою розумових здібностей людини шляхом мислення та побудови відповідних логічних висновків; відповідає законам логічного мислення; має соціальний характер, оскільки здійснюється уповноваженими фахівцями як суб'єктами соціуму відносно соціальних об'єктів, предметів та явищ; має прикладний характер, оскільки здійснюється на практиці шляхом використання системи прийомів та засобів і підпорядковується відповідним правилам.

У підрозділі 1.3. „Принципи та функціональне призначення правової експертизи” досліджена проблематика принципів та ролі правової експертизи юридичних документів, виокремлено та обґрунтовано системи принципів та функцій правової експертизи юридичних документів.

В дисертаційній роботі з'ясовано, що принципами правової експертизи юридичних документів є система ідей, теоретичних положень та правил, котрі визначають умови, порядок та характер правового експертування проектів юридичних документів. принципами правової експертизи юридичних документів є система ідей, теоретичних положень та правил, котрі визначають умови, порядок та характер правового експертування проектів юридичних документів. Встановлено, що а) принципи правової експертизи мають загально соціальний правовий характер; б) принципи правової експертизи в юридичній літературі мають багатоаспектний різновекторний характер розуміння та пов'язуються із їх визначенням як системи правил, ідей, вихідних положень; в) принципи правової експертизи юридичних документів мають подвійну сутнісну природу, що обумовлена, з однієї сторони, тим, що принципи правової експертизи є елементом принципів будь-якої експертної діяльності, а з іншої сторони, принципи правової

експертизи мають власну автентичність та визначають предметний профільний характер експертної діяльності щодо дослідження проекту юридичного документу; г) принципи експертної діяльності та принципи правової експертизи юридичних документів співвідносяться між собою як загальне та особливе, що обумовлено сферою та предметом експертного дослідження; д) принципи правової експертизи юридичних документів мають міждисциплінарний характер дослідження та становлять предмет дослідження як експертології, так і юриспруденції; є) принципи правової експертизи юридичних документів мають складний характер, що надає можливість узагальнити принципи шляхом виокремлення їх різновидів.

Встановлено, що під поняттям функцій правової експертизи доцільно розуміти ті основні напрямки діяльності суб'єктів правової експертизи щодо аналізу юридичного документу та надання обґрунтованого експертного висновку. Специфіка функцій правової експертизи юридичних документів має двоаспектну природу, оскільки вони походять: з однієї сторони, від системи функцій експертизи; з іншої сторони, від системи функцій правотворчості.

Розділ 2 „Методологічні основи правової експертизи юридичних документів” складається з трьох підрозділів та висновків до розділу і присвячений дослідженню особливостей об'єкта та суб'єктів правової експертизи юридичних документів, а також проаналізовані стадійні засади її здійснення.

У підрозділі 2.1. „Об'єкт правової експертизи: поняття, сутність та зміст” обґрунтовано наукову позицію про те, що об'єкт правової експертизи доцільно розуміти як багатоаспектне комплексне явище, що охоплює в собі наступні елементи: проект юридичного документу, що поданий на експертизу в контексті його форми, змісту, юридико-технічної будови, мовленнєвого вираження нормативних положень та доцільності прийняття; пакет нормопроектної документації, що включає в себе сам проект правового акту, супровідний лист, пояснювальну документацію (обґрунтування), порівняльні таблиці тощо, що аналізуються та вивчаються експертами з метою надання експертного висновку; коло питань, що ставляться перед експертом, на які необхідно надати обґрунтовану експертну відповідь, що включають в себе питання відносно погодженості положень проекту, їх непротиричності, відповідності правилам юридичної техніки, положенням чинного законодавства, нормам міжнародного права тощо; система інформаційних даних про сферу суспільних відносин, рівень дисбалансу їх розвитку, зміст та форму проекту юридичного документу, очікувані результати розвитку суспільних відносин тощо, що трансформуються в експертний інформаційний матеріал у формі експертного висновку, який має відповідний статус та викликає відповідні наслідки для подальшої «юридичної долі» проекту юридичного документа; встановлення рівня відповідності проекту юридичного документу критеріям якості, що передбачає надання експертами висновку відносно недоліків документу та шляхів їх усунення.

Зазначено, що в якості об'єкту правової експертизи проектів юридичних документів доцільно розуміти теоретико-правові та практичні аспекти якості юридичних документів, що виявляються та аналізуються уповноваженими суб'єктами з метою вироблення об'єктивного висновку щодо наявності або відсутності недоліків юридичного документу та можливих шляхів їх усунення. Також встановлено, що особливостями об'єкту правової експертизи юридичних документів є те, що об'єкт має універсальний характер та визначає теоретико-

правові та практичні аспекти якості будь-яких юридичних документів, незалежно від їх форми, змісту та місця в ієрархічній будові системи нормативно-правових актів; визначає предметність діяльності суб'єктів правової експертизи, їх правовий статус та коло питань, що досліджуються експертами; обумовлює процесуальний характер проведення правової експертизи, оскільки від складності об'єкту правової експертизи залежить система стадій експертного дослідження проекту юридичного документу; має енциклопедичний характер визначення, оскільки потребує розкриття свого поняття на рівні енциклопедії з метою однозначного розуміння його змісту; є основою методологічних засад правової експертизи, оскільки визначає предметність, офіційність, компетентність та послідовність проведення експертного дослідження проектів юридичних документів.

У підрозділі 2.2. „Поняття та правовий статус суб'єктів правової експертизи юридичних документів” обґрунтована характеристика ознак суб'єкта правової експертизи, зокрема: являє собою або фізичну особу, або юридичну особу у вигляді експертної установи; відповідає встановленим законом вимогам, а саме: освітнім, кваліфікаційним, відповідним моральним та діловим якостям; наділений певним статусом, тобто має чітковизначені права та обов'язки, що мають збалансований характер та пов'язані із експертною діяльністю по оцінюванню проекту юридичного документу; здійснює аналіз правового акту та проводить його оцінювання з точки зору якісних критеріїв, що торкаються правової сфери та тієї сфери суспільних відносин, на регулювання якої націлений проект правового акту; експерт є незалежною особою та може бути притягнений до юридичної відповідальності за надання завідомо неправдивого експертного висновку; здійснює експертизу у чітковизначених процесуальних формах та в порядку законодавчо закріпленої процедури; має ряд соціально-економічних гарантій, що націлені на забезпечення його експертної діяльності; може мати як постійний характер діяльності, так і залучатися до експертної роботи тимчасово за необхідністю.

Обґрунтоване і авторське розуміння поняття «суб'єкт правової експертизи», під яким доцільно розуміти особу (фізичну або юридичну), яка має високий освітній та фаховий рівень підготовки, володіє професійними знаннями та навичками в юриспруденції та(або) в сфері, на регламентацію якої націлена дія проекту правового акту, наділений відповідним правовим статусом та здійснює професійний аналіз проекту правового акту з метою надання експертного висновку щодо його досконалості або наявності недоліків.

У підрозділі 2.3. „Стадійні засади правової експертизи юридичних документів” з'ясовано, що стадії правової експертизи являють собою систему дій суб'єктів правової експертизи, які характеризують послідовність проведення експертного дослідження, що надає змогу змодельовати оптимальний порядок проведення правової експертизи юридичних документів та забезпечити послідовність, оперативність та комплексність експертного дослідження.

З'ясовано, що методологічною основою структуризації послідовності проведення правової експертизи є сукупність послідовно застосовуваних методів експертного дослідження юридичного документу, а саме: узагальнення, що надає змогу встановити соціально кризові фактори та явища, які мають місце у відповідній сфері суспільних відносин; аналіз, що передбачає встановлення ризику появи можливих негативних наслідків впливу кризових факторів та явищ, що породжують дисбаланс розвитку суспільства; моделювання, що націлений на розробки рекомендаційних заходів коригування положень проекту правового акту щодо

досягнення ідеального „режиму” розвитку суспільних відносин у даній сфері при впливі тих правових норм, які закріплені в проекті. Окрім того обґрунтована можливість виокремити стадії правової експертизи юридичних документів, до складу яких автором віднесено: 1) початкову стадію, змістом якої є ініціювання проведення правової експертизи зі сторони зацікавлених суб'єктів, в тому числі і суб'єктів правотворчості, підготовка всього необхідного пакету документів для проведення правової експертизи, передача офіційного звернення та матеріалів експертизи уповноваженим експертам для проведення експертного дослідження об'єкту експертизи; 2) основну стадію, змістом якої є формування робочої експертної групи, виокремлення питань, які висуваються до суб'єктів експертизи, розподіл обов'язків між членами робочої групи, проведення комплексного оцінювання об'єкту правової експертизи, формування робочого варіанту експертного висновку; 3) заключну стадію, змістом якої є визначення загальної думки експертів щодо кожного питання, яке ставилось перед експертами, визначення наявності або відсутності особливих думок експертів, підготовка остаточної редакції експертного висновку, підписання висновку експертами та передання його ініціатору проведення правової експертизи.

Розділ 3 „Практичні основи правової експертизи юридичних документів” складається з двох підрозділів та висновків до розділу і присвячений дослідженню правового статусу результатів правової експертизи юридичних документів, а також тенденцій і проблем розвитку правової експертизи як умови якості юридичних документів.

У підрозділі 3.1. „Правовий статус результатів правової експертизи юридичних документів” встановлено, що експертний висновок є основною метою, експертної діяльності уповноважених суб'єктів та характеризує цінність і результативність самої експертної діяльності. Відповідно, статус та значення експертного висновку набувають важливого значення для досягнення відповідного правового ефекту від проведення експертного дослідження проектів юридичних документів.

Обґрунтовано, що сутність та значення експертного висновку полягає в тому, що він: по-перше, відображає процес і результат проведення експертного дослідження проекту юридичного документу; по-друге, містить узагальнені думки експертів щодо якості проекту юридичного документу, недоліків, які у ньому виявлені, та засобів їх усунення перед тим, як внести на розгляд до правотворчого органу; по-третє, має внутрішню будову, що складається з описової, результативної та рекомендаційної частин; по-четверте, надає змогу як перевірити якість проекту юридичного документу, так і рекомендувати шляхи усунення виявлених у ньому недоліків; по-п'яте, відображає рівень роботи суб'єктів нормопроєктування; по-шосте, приймається у певному юридично закріпленому порядку; по-сьоме, має певний статус, що передбачений чинним законодавством; по-восьме, здійснюється у правовій сфері та відображає певний рівень правової підготовки проекту юридичного документу; по-дев'яте, приймається уповноваженими суб'єктами відповідно до їх компетенції, що встановлена чинним законодавством.

Обґрунтоване авторське визначення поняття «висновок правової експертизи», що являє собою письмовий документ, який приймається уповноваженою особою або групою осіб за результатами дослідження проекту юридичного документу та відображає інформаційний матеріал щодо якісних правових характеристик документу та шляхів усунення виявлених в ньому недоліків.

У підрозділі 3.2. „Фактори та умови підвищення ролі правової експертизи юридичних документів в юридичній діяльності” з’ясовано, що до основних характерних проблем та тенденцій розвитку правової експертизи можливо віднести наступні: а) тенденція до формалізації правової експертизи як суто формального явища, що забезпечує не стільки аналіз і оцінку якості проектів юридичних документів, скільки є лише обов’язковим елементом процесу правотворчості, де висновок правової експертизи є необхідним атрибутом супровідної документації до проекту юридичного документу; б) правова експертиза набуває розгалуженого характеру, що зумовлено її структуризацією на окремі різновиди, що мають власний предмет вивчення; в) правова експертиза переважно характерна для законодавчого процесу, що обумовлює важливість якісного рівня нормативно-правових актів, що мають форму закону; г) правова експертиза юридичних документів в Україні поступово отримує і відповідну правову регламентацію і методичне забезпечення проведення правового експертування проектів юридичних документів, що підтверджує необхідність загальної уніфікації правил експертного вивчення проектів юридичних документів; д) правова експертиза проектів нормативно-правових актів все більше набуває політизований характер; е) здійснення правової експертизи відбувається шляхом поширення наукового забезпечення, що обумовлено: як залученням фахівців наукових установ до експертування проектів нормативно-правових актів, так і розробкою методично-інформаційних джерел щодо порядку проведення правової експертизи юридичних документів; ж) децентралізація експертних досліджень, що полягає у залученні до проведення експертних досліджень тих суб’єктів, що володіють відповідною фаховою підготовкою; з) розширення об’єкту вивчення правової експертизи, тобто розширення кола питань, які ставляться перед експертами; і) комплексний підхід до підготовки фахівців в сфері експертного дослідження, що здійснюється як на рівні підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, так і в межах інститутів перепідготовки та підвищення кваліфікації суб’єктів правової експертизи тощо.

Встановлено, що серед напрямків модернізації інституту правової експертизи, можливо виділити: поглиблення наукових юридичних досліджень інституту правової експертизи юридичних документів; вдосконалення правового регулювання порядку здійснення правової експертизи; уніфікація об’єкту правової експертизи, форми експертного висновку та процесу проведення експертного дослідження; підвищення рівня кадрового забезпечення експертування юридичних документів; запровадження засобів контролю за порядком здійснення та повнотою експертного дослідження; диференціація правової експертизи юридичних документів на окремі різновиди.

ВИСНОВКИ

Дисертантом у дисертаційній роботі здійснено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукової проблематики правової експертизи юридичних документів. Це виявилось в основних висновках дисертаційного дослідження, які полягають у наступному:

1. Правова експертиза має тривалу історію свого практичного становлення, природою якої є потреба суспільства та держави у забезпеченні якості як самого процесу правотворчості, так і самих юридичних документів.

2. З моменту проголошення незалежності України, що потребувало формування національної законодавчої бази, практика здійснення правової експертизи проектів юридичних документів отримує загальне поширення, змістом якого є: її впровадження в практику розробки як загальнодержавних юридичних документів, так і відомчих, місцевих та локальних; проведення правової експертизи юридичних документів на будь-якій стадії підготовки проекту юридичного документу, його внесення до правотворчого органу, обговорення та прийняття; поширення практики проведення правової експертизи діючих юридичних документів щодо їх відповідності іншим документам, місця в системі законодавства, узгодженості між його внутрішніми положеннями, відповідності стану та потребам розвитку суспільних відносин; підвищення рівня правового забезпечення інституту правової експертизи юридичних документів, що надало змогу за допомогою правових норм закріпити правовий статус експертизи, порядок її проведення, правовий статус суб'єктів експертної діяльності, підготовлених експертних висновків тощо; введення системи правових експертиз юридичних документів, що виявляється у запровадженні в практику їх проведення різноманітних різновидів правових експертиз (основних, додаткових, індивідуальних, колективних, контрольних, додаткових тощо) тощо.

3. Правова експертиза юридичних документів являє собою самостійний етап правотворчого процесу, змістом якого є оцінювання уповноваженими суб'єктами проекту юридичного документу щодо ймовірності ефективного впливу його правових норм на суспільні відносини та досягнення відповідного соціального правового ефекту у випадку його прийняття.

4. Принципи правової експертизи мають багатоаспектний різновекторний характер розуміння та пов'язуються із їх визначенням як системи правил, ідей, вихідних положень, що: визначають характер діяльності суб'єктів правової експертизи; закріплюють вимоги до процесу проведення експертного дослідження проектів юридичних документів; визначають зміст повноважень суб'єктів правової експертизи; забезпечують об'єктивність експертного дослідження шляхом адекватної протидії впливові факторів правотворчості на суб'єктів правової експертизи; гарантують результативність експертної діяльності відповідно до потреб правотворчої діяльності.

5. Функції правової експертизи являють собою основні напрямки діяльності суб'єктів правової експертизи щодо аналізу юридичного документу та надання обґрунтованого експертного висновку.

6. Об'єкт правової експертизи являє собою багатоаспектне комплексне явище, що охоплює в собі наступні елементи: *проект юридичного документу*, що поданий на експертизу в контексті його форми, змісту, юридико-технічної будови, мовленнєвого вираження нормативних положень та доцільності прийняття; *пакет нормопроектної документації*, що включає в себе сам проект правового акту, супровідний лист, пояснювальну документацію (обґрунтування), порівняльні таблиці тощо, що аналізуються та вивчаються експертами з метою надання експертного висновку; *коло питань*, що ставляться перед експертом, на які необхідно надати обґрунтовану експертну відповідь, що включають в себе питання відносно погодженості положень проекту, їх непротиворічності, відповідності правилам юридичної техніки, положенням чинного законодавства, нормам міжнародного права тощо; *система інформаційних даних* про сферу суспільних відносин, рівень дисбалансу їх розвитку, зміст та форму проекту юридичного

документу, очікувані результати розвитку суспільних відносин тощо, що трансформуються в експертний інформаційний матеріал у формі експертного висновку, який має відповідний статус та викликає відповідні наслідки для подальшої «юридичної долі» проекту юридичного документа; *встановлення рівня відповідності* проекту юридичного документа критеріям якості, що передбачає надання експертами висновку відносно недоліків документу та шляхів їх усунення.

7. Серед ознак суб'єкта правової експертизи є наступні: являє собою або фізичну особу, або юридичну особу у вигляді експертної установи; відповідає встановленим законом вимогам, а саме: освітнім, кваліфікаційним, відповідним моральним та діловим якостям; наділений певним статусом, тобто має чітковизначені права та обов'язки, що мають збалансований характер та пов'язані із експертною діяльністю по оцінюванню проекту юридичного документа; здійснює аналіз правового акту та проводить його оцінювання з точки зору якісних критеріїв, що торкаються правової сфери та тієї сфери суспільних відносин, на регулювання якої націлений проект правового акту; експерт є незалежною особою та може бути притягнений до юридичної відповідальності за надання завідомо неправдивого експертного висновку; здійснює експертизу у чітковизначених процесуальних формах та в порядку законодавчо закріпленої процедури; має ряд соціально-економічних гарантій, що націлені на забезпечення його експертної діяльності; може мати як постійний характер діяльності, так і залучатися до експертної роботи тимчасово за необхідністю.

8. Сутність та значення експертного висновку полягає в тому, що він: по-перше, відображає процес і результат проведення експертного дослідження проекту юридичного документа; по-друге, містить узагальнені думки експертів щодо якості проекту юридичного документа, недоліків, які у ньому виявлені, та засобів їх усунення перед тим, як внести на розгляд до правотворчого органу; по-третє, має внутрішню будову, що складається з описової, результивної та рекомендаційної частин; по-четверте, надає змогу як перевірити якість проекту юридичного документа, так і рекомендувати шляхи усунення виявлених у ньому недоліків; по-п'яте, відображає рівень роботи суб'єктів нормопроекування; по-шосте, приймається у певному юридично закріпленому порядку; по-сьоме, має певний статус, що передбачений чинним законодавством; по-восьме, здійснюється у правовій сфері та відображає певний рівень правової підготовки проекту юридичного документа; по-дев'яте, приймається уповноваженими суб'єктами відповідно до їх компетенції, що встановлена чинним законодавством.

9. Тенденціями розвитку правових експертиз є: а) тенденція до формалізації правової експертизи як суто формального явища; б) правова експертиза набуває розгалуженого характеру, що зумовлено її структуризацією на окремі різновиди, що мають власний предмет вивчення; в) правова експертиза переважно характерна для законодавчого процесу, що обумовлює важливість якісного рівня нормативно-правових актів, що мають форму закону; г) правова експертиза поступово отримує і відповідну правову регламентацію і методичне забезпечення проведення правового експертування проектів юридичних документів, що підтверджує необхідність загальної уніфікації правил експертного вивчення проектів юридичних документів; д) правова експертиза проектів нормативно-правових актів все більше набуває політизований характер; е) здійснення правової експертизи відбувається шляхом поширення наукового забезпечення, що обумовлено: як залученням фахівців наукових установ до експертування проектів нормативно-правових актів; так і

розробкою методично-інформаційних джерел щодо порядку проведення правової експертизи юридичних документів; ж) децентралізація експертних досліджень, що полягає у залученні до проведення експертних досліджень тих суб'єктів, що володіють відповідною фаховою підготовкою; з) розширення об'єкту вивчення правової експертизи, тобто розширення кола питань, які ставляться перед експертами; і) комплексний підхід до підготовки фахівців в сфері експертного дослідження, що здійснюється як на рівні підготовки фахівців у вищих навчальних закладах, так і в межах інститутів перепідготовки та підвищення кваліфікації суб'єктів правової експертизи тощо.

10. Обґрунтовані напрямки модернізації правової експертизи, до яких відносяться: поглиблення наукових юридичних досліджень інституту правової експертизи юридичних документів; вдосконалення правового регулювання порядку здійснення правової експертизи; уніфікація об'єкту правової експертизи, форми експертного висновку та процесу проведення експертного дослідження; підвищення рівня кадрового забезпечення експертування юридичних документів; запровадження засобів контролю за порядком здійснення та повнотою експертного дослідження; диференціація правової експертизи юридичних документів на окремі різновиди.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Бутенко В. О. Історія становлення поглядів на феномен правової експертизи юридичних документів / В. О. Бутенко // Часопис Київського університету права. – №4. – 2008. – С. 59-63.
2. Бутенко В. О. Історія виникнення та становлення правової експертизи юридичних документів / В. О. Бутенко // Часопис Київського університету права. – №2. – 2009. – С. 29-35.
3. Бутенко В. О. Поняття та сутність правової експертизи юридичних документів / В. О. Бутенко // Юридична Україна. – №6. – 2009. – С. 4-9.
4. Бутенко В. О. Правовий статус висновку правової експертизи юридичних документів / В. О. Бутенко // Юридична Україна. – №12. – 2009. – С. 150-155.

Монографія

1. Бутенко В. О. Удосконалення правової експертизи юридичних документів як умова забезпечення правоутворення // Правоутворення в Україні: теоретико-методологічні та прикладні аспекти / За заг. ред. Ю.Л.Бошицького: Монографія. – К.: Вид. Європейського ун-ту, 2010. – С. 116-137.

Тези доповідей на конференціях, що додатково відображають результати дослідження

1. Бутенко В. О. Поняття та ознаки правової експертизи юридичних документів / В. О. Бутенко // Зб. тез доповідей I Міжнародного науково-практичного форуму „Принцип верховенства права та права людини” (24-26 жовтня 2008 р.). – К.: Нац. ун-т „Києво-Могилянська академія”, 2008. – С. 32.
2. Бутенко В. О. Принципи правової експертизи юридичних документів юридичних документів як умова її результативності / В. О. Бутенко // Зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. на тему: „Законодавство України: проблеми та перспективи розвитку” (27–31 січня 2009 р.) / ред. кол. Ю. С. Шемшученко, Ю.Л.

Бошицький, С. В. Бобровник, О. В. Чернецька, О. І. Мацегорін, С.І. Юшина. – Вип. 10. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2009. – С. 176-179.

3. Бутенко В. О. Гносеологічні засади правової експертизи юридичних документів / В. О. Бутенко // Зб. наук. ст. за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конф. на тему „Актуальні питання реформування правової системи України” (29-30 травня 2009 р.). – Луцьк: Волинська обл. друкарня, 2009. – С. 17-18.

4. Бутенко В. О. Вдосконалення правової експертизи юридичних документів як умова забезпечення якості юридичних документів / В. О. Бутенко // Зб. матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції „Сучасні проблеми правової системи України” (29 жовтня – 01 листопада 2009 р.) / ред. кол. Ю. С. Шемшученко, Ю.Л. Бошицький, С. В. Бобровник, О. В. Чернецька, О. І. Мацегорін, С.І. Юшина. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2009. – С. 144-145.

5. Бутенко В. О. Сутність і зміст об'єкта правової експертизи юридичних документів / В. О. Бутенко // Зб. матеріалів XI Міжнародної науково-практичної конференції (28.01 – 01.02.2010 р.) / ред. кол. Ю. С. Шемшученко, Ю.Л. Бошицький, С. В. Бобровник, О. В. Чернецька, О. І. Мацегорін, С.І. Юшина. – К.: Вид-во Європейського ун-ту, 2010. – С. 115-117.

6. Бутенко В. О. Шляхи вдосконалення правової експертизи юридичних документів / В. О. Бутенко // Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції студентів та аспірантів (17-19 грудня 2009 р.) / За заг. ред. Ф. Г. Ващука, Ю. Л. Бошицького. – Ужгород: Редакційно-видавничий центр ЗакДУ, 2010. – С. 31-34.

АНОТАЦІЇ

Бутенко В. О. Феноменологічні, методологічні та практичні основи правової експертизи юридичних документів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова. – Київ, 2011.

Дисертаційна робота присвячена комплексному дослідженню питань феноменології, методології та практики правової експертизи юридичних документів. В роботі автором вивчаються питання загальнотеоретичного, методологічного та практичного значення щодо історії становлення і розвитку правової експертизи як практичної діяльності та як об'єкта наукового дослідження, з'ясовується сутність та зміст правової експертизи юридичних документів, аналізуються принципи її здійснення та функціональне призначення; досліджуються питання об'єкта та суб'єктів правової експертизи, виокремлюються стадії її здійснення. Окрім того автором вивчаються питання статусу висновків правової експертизи юридичних документів, тенденції та проблеми розвитку правової експертизи в Україні. Автором надано ряд авторських визначень таким поняттям як „правова експертиза”, „принципи правової експертизи”, „функції правової експертизи”, „об'єкт правової експертизи” тощо.

На підставі узагальнення поглядів вчених на проблематику сутності та здійснення правової експертизи юридичних документів в дисертації обґрунтовано

зміст правової експертизи юридичних документів, проведено узагальнення стану та тенденцій розвитку правової експертизи юридичних документів в Україні, зроблено ряд висновків щодо вдосконалення методики і практики здійснення правової експертизи.

Ключові слова: права експертиза юридичних документів, правовий акт, принципи правової експертизи, функції правової експертизи, об'єкт правової експертизи, суб'єкт правової експертизи.

Бутенко В. О. Феноменологические, методологические и практические основы правовой экспертизы юридических документов. - Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01. – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова. – Киев, 2011.

Диссертационная работа посвящена исследованию актуальных вопросов теоретического и практического характера, связанных с осуществлением правовой экспертизы юридических документов. В диссертационном исследовании автором проанализированы особенности понятия, сущности, принципов и функций правовой экспертизы юридических документов, исследованы теоретические аспекты объекта и субъектов правовой экспертизы юридических документов; раскрыты вопросы тенденций развития и усовершенствования правовой экспертизы юридических документов.

Объектом исследования является правовая экспертиза, как вид юридической практической деятельности.

Предметом исследования являются феноменологические, методологические и практические аспекты правовой экспертизы как способа усовершенствования качества правотворчества и проектов юридических документов.

Диссертантом исследуются вопросы феноменологического и практического значения, проводится прогностический анализ развития правовой экспертизы, обосновываются пути совершенствования правовой экспертизы в Украине. Проводя диссертационное исследование, автором осуществляется анализ истории становления и развития правовой экспертизы как вида практической деятельности и как объекта научных исследований, изучаются вопросы понятийного значения правовой экспертизы юридических документов, исследуются особенности принципов и функций правовой экспертизы, ее объекта и субъектов осуществления; раскрываются вопросы стадийности правовой экспертизы; обосновываются проблемы и тенденции развития правовой экспертизы юридических документов, а также предлагаются конкретные рекомендации по усовершенствованию правовой экспертизы юридических документов в Украине.

Научная новизна диссертации состоит в том, что впервые выделены особенности (признаки) правовой экспертизы юридических документов, проведен их анализ, раскрыты особенности понятия, принципов и функций правовой экспертизы, обоснована сущность правовой экспертизы юридических, раскрыта сущность объекта правовой экспертизы юридических документов; определено сущность и значение выводов правовой экспертизы; установлено и раскрыто особенности стадий проведения правовой экспертизы; указано на проблемы развития правовой экспертизы в Украине.

На основании проанализированной юридической литературы определены и обоснованы понятия: «правовая экспертиза», «принципы правовой экспертизы», «объект правовой экспертизы», «субъекты правовой экспертизы», «стадии правовой экспертизы». Предложены авторское понимание содержания правовой экспертизы, классификация принципов и функций правовой экспертизы, обосновано деление процесса проведения правовой экспертизы на отдельные стадии.

Результаты диссертационного исследования могут быть использованы в последующих общетеоретических и практических научных исследованиях проблем правовой экспертизы; в процессе усовершенствования законодательства Украины; научного обеспечения деятельности субъектов правовой экспертизы, а также взяты за основу в преподавательской деятельности для подготовки соответствующих учебных курсов для студентов высших учебных заведений юридического профиля.

Ключевые слова: правовая экспертиза юридических документов, правовой акт, принципы правовой экспертизы, функции правовой экспертизы, объект правовой экспертизы, субъект правовой экспертизы.

Butenko V. O. The Phenomenological, Methodological and Practical Principles of the legal instruments lawful expertise. - Manuscript.

Thesis for obtaining a scientific degree of the candidate of sciences (Law) on the speciality 12.00.01 – Theory and history of state and law; history of political and law studies. – National Pedagogical University named after M.Dragomanov. – Kyiv, 2011.

The thesis covers the comprehensive research of the issue of the phenomenological, methodological and practical principles of the legal instruments lawful expertise. In this research paper the author studies the issue of the general theoretical, methodological and practical importance of the history of establishment and development of the lawful expertise as a practical activity and as the object of the scientific research; clarifies the essence and the contents of the legal instruments lawful expertise; analyzes the principles of its fulfillment and functional purpose; researches the issue of the object and the subjects of the lawful expertise and determines the stages of its fulfillment. Besides, the author studies the status of the conclusions of legal documents lawful expertise, the tendency and the problem of the lawful expertise in Ukraine. The author provides the set of own definitions of such notions as „lawful expertise”, „principle of lawful expertise”, „functions of lawful expertise”, „object of lawful expertise”, etc.

On the basis of the scientists' views generalization on the problematic of the essence and fulfillment of the legal instruments lawful expertise, this thesis grounds the contents of the legal instruments lawful expertise, it carries out the generalization of the state and development tendencies of the legal instruments lawful expertise in Ukraine, draws the set of conclusions concerning the improvement of the methods and practice of the lawful expertise fulfillment.

Key words: the legal instruments lawful expertise, legal act, principles of lawful expertise, functions of lawful expertise, object of lawful expertise, subject of lawful expertise.